

Lärarhögskolans Studentkår (LäS)

Barbro Molander
YTTRANDE

2005-02-24
Reg.nr 30-4919-04

Allmän fråga om kurslitteratur och jäv

Anmälan

Lärarhögskolans studentkår (LäS) önskar att Högskoleverket skall ge sin syn på vissa jävsfrågor när det gäller kurslitteratur författad av anställda vid ett lärosäte.

Studentkåren tar upp två fall då frågan om jäv när det gäller kurslitteratur kan uppkomma.

Jäv kan dels vara av ekonomiskt slag, intressejäv, dvs. om en läroboksförfattare är med i handläggningen av eller beslut om kursplanen, och därigenom ges möjlighet att gynna sig själv genom att få med sin bok i kursplanens litteraturlista. En liknande situation kan uppkomma om den som handlägger eller beslutar i ärendet är nära släkt med läroboksförfattaren.

Studentkåren anser att en läroboksförfattare är jävig i ett sådant fall och varken bör vara med i handläggningen av kursplanens litteraturlista eller beslut av densamma.

Jäv kan också uppkomma när den som skrivit en bok ger sina studenter som uppgift att kritiskt granska boken. Denna situation kan leda till att studenterna känner en tvekan att öppet kritisera boken på grund av rädsla för repressalier. Än värre är det fallet då den kritiska granskningen också är en examination av en pågående kurs.

Studentkåren anser att det råder delikatessjäv i denna situation.

Tillämpliga bestämmelser

Regler om jäv finns i 11 och 12 §§ förvaltningslagen (1986:223).

Trygve Hellners och Bo Malmqvist har i sin bok *Förvaltningslagen med kommentarer* (2003) kommenterat reglerna om jäv.

Förvaltningsjuristen Jill Falk har på uppdrag av SUHF utarbetat en sammanställning av gällande regler om jäv (*Jävsregler i högskolan*, 1997).

Högskoleverket utgår i den följande redogörelsen från de nämnda källorna.

Universitet och högskolor är statliga förvaltningsmyndigheter. Handläggningen och allt beslutsfattande hos dessa myndigheter skall präglas av objektivitet och opartiskhet, jfr 1 kap. 9 § regeringsformen.

Vissa allmänna garantier för de statliga tjänstemännens opartiskhet och saklighet finns genom bestämmelser om bestickning och muta i brottsbalken och i förbudet mot att inneha förtroendeskadliga bisysslor i lagen (1994:260) om offentlig anställning (LOA) och i högskolelagen (1992:1434).

I 11 och 12 §§ förvaltningslagen finns regler om jäv för att garantera att myndigheten i det enskilda fallet agerar sakligt och opartiskt. Med jäv menas en omständighet som rubbar förtroendet till en viss ledamots eller tjänstemans opartiskhet vid handläggningen av ett ärende. Om den som skall delta i ett beslut på ett eller annat sätt har en egen anknytning till frågan som är aktuell så kan ju det antas att han eller hon brister i objektivitet vid sitt ställningstagande. Därför får den jävige inte vara med i handläggningen.

Jävsreglerna gäller för den som handlägger ett ärende, dvs. för personer som har fattat beslut i ett ärende och även för den som bereder ärendet och den som deltar i ärendets slutliga handläggning. Rent kanslimässig befattning med ett ärende såsom utskrift, expediering och liknande omfattas dock inte.

Detta gäller alla typer av ärenden hos myndigheterna, men det är särskilt viktigt vid myndighetsutövning mot enskild, dvs. vid beslut som rör en enskilds rättigheter eller skyldigheter. I högskolornas verksamhet är examination ett tydligt exempel på myndighetsutövning.

Enligt 11 § förvaltningslagen är den som skall handlägga ett ärende jävig

1. om saken angår honom själv eller hans make, förälder, barn eller syskon eller någon annan närstående eller om ärendets utgång kan väntas medföra synnerlig nytta eller skada för honom själv eller någon närstående,
2. om han eller någon närstående är ställföreträdare för den som saken angår eller för någon som kan vänta synnerlig nytta eller skada av ärendets utgång,
3. om ärendet har väckts hos myndigheten genom överklagande eller underställning av en annan myndighets beslut eller på grund av tillsyn över en annan myndighet och han tidigare hos den andra myndigheten har deltagit i den slutliga handläggningen av ett ärende som rör saken (tvåinstansjäv),
4. om han har fört talan som ombud eller mot ersättning biträtt någon i saken (ombuds- och biträdesjäv), eller
5. om det i övrigt finns någon särskild omständighet som är ägnad att rubba förtroendet till hans opartiskhet i ärendet (grannlagenhets- eller delikatessjäv, även kallad generalklausulen).

Av 12 § förvaltningslagen framgår bl.a. att den som är jävig inte får handlägga ärendet. Som huvudregel gäller att han eller hon varken får vidta någon förberedande åtgärd eller delta i ärendets avgörande.

Den som är jävig i ett ärende som skall behandlas vid ett sammanträde skall inte bara avstå från att yttra sig eller delta i omröstning utan bör också lämna sammanträdeslokalen så snart behandlingen av ärendet inleds. En handläggare skall själv vara uppmärksam på eventuella jävsgrunder, men jäv mot en handläggare kan också anmälas av någon utomstående, t.ex. en part eller en kollega vid myndigheten.

Om det har uppkommit fråga om jäv mot någon och ingen har ersatt honom eller henne skall myndigheten snarast avgöra jävsfrågan. Detta beslut kan överklagas endast i samband med att myndigheten fattar sitt slutliga beslut i ärendet.

I högskolevärlden finns det beslut som innefattar myndighetsutövning men som inte kan överklagas, bl.a. beslut om betyg. Detta innebär att jävsfrågan inte kan prövas genom överklagande.

Praxis i högskolan

Sakägar-, intresse- och släktskapsjäv (punkten 1)

Jill Falk tar i sin redogörelse upp flera exempel på jäv i högskolan.

Högskoleverket har också gått igenom de lokala regelverken för jäv hos Uppsala universitet, Stockholms universitet och Linköpings universitet där exempel på jäv tas upp.

11 § första stycket 1 förvaltningslagen innefattar ett lagfästade av vissa grundläggande principer i fråga om jäv som har hävdats sedan länge inom den offentliga verksamheten, dvs. sakägar-, intresse- och släktskapsjäv. Som exempel på intressejäv tar Jill Falk upp följande situation.

Intressejäv avser handläggarens faktiska intresse i ärendet, dvs. om utgången innebär synnerlig nytta eller skada för honom/henne. En lärare, som har ekonomisk vinning av ett läromedel i egenskap av författare eller på annat sätt, får på grund av intressejäv inte delta då ett beslutsorgan för forskning- och utbildningsfrågor, där han/hon är ledamot, diskuterar läromedlets eventuella användning som kurslitteratur.

Uppsala universitet, Stockholms universitet och Linköpings universitet tar i sina regelverk också upp denna situation som exempel på intressejäv.

Grannlagenhets- eller delikatessjäv (generalklausulen, punkten 5)

11 § första stycket 5 förvaltningslagen syftar till att fånga upp jävssituationer som inte täcks av de övriga jävsgrunderna.

Trygve Hellners och Bo Malmqvist påpekar att praxis är mångskiftande och att det med hänsyn till regelns allmänna formulering inte är möjligt att uttömmande ange vilka fall som går in under den. Sådana frågor om jäv enligt generalklausulen som har anknytning till sakägar-, intresse- eller släktskapsjäv (punkt 1) förekommer ganska ofta i praxis.

YTTRANDE

2005-02-24

Reg.nr 30-4919-04

Sid 4

Den som skall handlägga ett ärende kan exempelvis vara på något sätt berörd av saken eller ha ett ekonomiskt intresse i ärendet. I RÅ 1980 2:68 (/.../) ansågs en stadsarkitekt vara jävig som protokollförare vid byggnadsnämndens behandling av ett ärende som gällde kritik mot hans tjänsteutövning (/...).

Högskoleverkets bedömning

Målet för Högskoleverkets tillsyn är att tillgodose allmänhetens och enskilda individers rättigheter i förhållande till högskolesystemet genom tillsyn av lärosätenas efterlevnad av lagar och förordningar.

Högskoleverket kan inte överpröva något lärosätes beslut i jävsfrågor, men kan dock uttrycka sin allmänna uppfattning.

Det finns beslut i högskolan som inte kan överklagas, men som ändå har en avgörande betydelse för den enskilde. Ett exempel på detta är beslut om betyg. Det säger sig självt att det i sådana ärenden är av yttersta vikt att eventuella jävsgrunder uppdragas och prövas innan beslut fattas.

I det första fallet som LäS tar upp är en läroboksförfattande lärare med och fastställer kursplaner där hans eller hennes egen lärobok ingår i kursplanens litteraturlista. Jill Falk och flera lärosäten har pekat på denna situation som ett typiskt fall av jäv. Läraren bör alltså enligt dessa inte delta i vare sig beredning eller beslut om kursplanens litteraturlista. Högskoleverket delar denna uppfattning.

I det andra fallet har studenterna till uppgift att kritiskt granska den läroboksförfattande lärarens bok i samband med undervisning eller examination. Därefter blir de bedömda för sin insats av samma lärare. Studenterna kan mycket väl anse sig ha fog för att ifrågasätta lärarens opartiskhet vid den bedömningen. Högskolan måste i så fall snarast fatta ett beslut i jävsfrågan. Högskoleverket utgår från att högskolan då gör en noggrann prövning av jävsfrågan och att en viktig utgångspunkt vid bedömningen är studenternas rättssäkerhet.

På Högskoleverkets vägnar

Annica Lindblom
chefsjurist

Barbro Molander
verksjurist

Kopia till

Lärarhögskolan
Rektor